

ДМИТРО БАГАЛІЙ (1857 - 1932)

Постать видатного українського письменника і філософа Г.С.Сковороди завжди привертала увагу дослідників. Про нього писали у своїх працях І.Срезневський, Г.Данилевський, М.Сумцов, О.Єфіменко, М.Яворський. Його творчість зробила вплив на літературну діяльність І.Котляревського, П.Гулака-Артемовського, Т.Шевченка, П.Куліша, П.Тичини та багатьох інших. Життя і діяльність першого українського філософа постійно знаходилася в центрі уваги видатного українського вченого академіка Д.І.Багалія.

Починаючи з 1894 р. Д.Багалій, працюючи над виданням повного зібрання творів Г.Сковороди, опублікував добрий десяток праць. Перша стаття вченого "К юбилею украинского философа Григория Саввича Сковороди" з'явилася на сторінках журналу "Киевская старина" (1894.-№8.-С.268-276). У 1895 р. Д.Багалій продовжив наукові студії про Сковороду ("Киевская старина".-1895.-№2.-С.145-169; №3.-С.265-294; №6.-С.272-300). Матеріал, який ліг в основу цієї великої за обсягом статті, був виголошений Багалієм у доповіді "Г.С.Сковорода, его учение, жизнь и значение", яку вчений прочитав на ювілейному засіданні пам'яті Сковороди в Українському філософському товаристві 13 листопада 1894 р.

Д.Багалій одним із перших висвітлював роль Сковороди в житті Харківського університету, довівши, що саме він стояв у перших рядах ініціаторів створення цього навчального закладу. У співавторстві з Д.Міллером, Д.Багалій видав фундаментальну монографію "История г. Харькова" (Харьков, 1905), в якій були поміщені два розділи про Сковороду. В 1911 р. вийшла з друку стаття Д.Багалія "Г.С.Сковорода и Л.Н.Толстой. Историческая параллель", а в 1922 р. дві праці, в яких аналізується філософська спадщина Сковороди (Багалій Д.І., Яворський М.И. Український філософ Гр.С.Сковорода і Багалій Д.И. Украинский странствующий философ Гр.С.Сковорода). Багаторічна робота Д.Багалія над

дослідженням життя і творчості видатного українського мислителя, дозволила йому видати у 1926 р. фундаментальну працю "Український мандрований філософ Григорій Сковорода", за яку її автор був удостоєний вищої премії Всеукраїнського комітету сприяння вченим. Незважаючи на панування радянського командно-бюрократичного режиму з усіма його атрибутами, зокрема, цензурою, Д.Багалій написав об'єктивне дослідження. Необхідно погодитися із висловлюванням Петра Майданченка, який є автором переднього слова до другого видання книги Багалія, що "сам Дмитро Іванович Багалій вважав цю монографію кращою серед своїх наукових здобутків, а ми з відстані часу можемо ствердити: вона досі одна з найкращих, крім не найкраща взагалі, за всі часи у сквородинознавстві".

Д.Багалій показав Сковороду на фоні існуючої тоді епохи і чітко довів, що в ті часи Україна перебувала у складному становищі, особливо після 1763 р., коли царизм скасував автономні права. Ця подія не могла не зробити свій вплив на творчість Сковороди. "Але разом з цим, — писав Д.Багалій, — він виступає перед нами критиком, що іноді досить гостро ставиться до традицій, що в той час панували, і, разом з цим, він утворив власний світогляд, — свою власну філософію — науку про життя, — що була синтезом його позитивних поглядів, які він по змозі поширював серед сучасного суспільства, — він всупереч найбільш поширеним в суспільстві ідеалом утворив свій ідеал, здійснення якого він палко прагнув, хоч і тут підпав впливу оточення".

Для Г.Сковороди не мало ніякого значення поняття титулу. Д.Багалій наводить цікавий випадок, який стався з Сковородою: "Щербінін їхав вулицею в розкішному ридвані з гайдуками й забачив Г.С.Сковороду, що сидів коло гостинного двору на пішоході. Губернатор послав до нього значкового.

- Вас кличе до себе його превосходительство!
- Яке превосходительство?
- Пан губернатор!

- Скажіть йому, що ми не знайомі.

Значковий запинаючись, передав відповідь Сковороди. Губернатор послав удруге.

- Вас прохає до себе Євдоким Олексійович Щербінін.

- А,- відповів Сковорода,- про цього я чув: кажуть гарний чоловік і музика.

Скинув капелюха й підійшов до ридвана...".

У своїй монографії про Сковороду Д.Багалій детально зупиняється на долі науково-літературної спадщини Г.С.Сковороди, доводячи, що окремі твори були у свій час перекрученими, або зазнали утисків царської цензури. Заслужовують на увагу розділи "Зміст філософських творів Г.С.Сковороди" і "Загальна філософська концепція Г.С.Сковороди, вивчена з його творів". "Головною рисою філософії Сковороди,- писав Д.Багалій,- треба визнати її самостійний характер. Вона в основі своїй дуже проста, навіть елементарна, але цілком продумана, самостійна й наскрізь проінята єдністю, монолітністю...Його наука розвинулась з тих зерен, які ми бачимо у нього й раніше, як у представника доби європейського відродження на Україні".

Великий фактичний матеріал міститься у третьому розділі монографії Д.Багалія "Літературні твори Г.С.Сковороди". Вчений проаналізував твори Сковороди філософсько-морального змісту, зокрема, "Сад Божественних пісень" і сатиричний твір "Всякому городу нрав і права". Багалій відзначив, що "в піснях Г.С.Сковороди ми бачимо цікаве з'єднання шкільних та народних елементів, штучної та народної поезії, штучної й народної музики, з перевагою в цій останній церковних мотивів".

Д.Багалій вважав, що Сковорода був першим українським байкарем. За підрахунками дослідників він є автором 30 байок. Ряд українських мовознавців досліджували мову і стиль творів Сковороди. Не обмину цю проблему і Д.Багалій у своїй праці. Аналізуючи дослідження

філолога П.Житецького, Багалій констатував: "П.Г.Житецький охарактеризував цю мову, що вона немовби становить неприродну мішанину, амальгаму різних елементів і нічого не сказав про російську літературну стихію в мові Сковороди. Я не філолог і високо ставлю авторитет П.Г. Житецького. Але не можу не сказати про своє вражіння читача прозових творів Сковороди. На мене вони справили таке вражіння, що деякі частини їх написані гарною на той час російською мовою, звичайно з елементами церковнослов'янськими, а іноді однак майже і без них... Ми маємо справу з письменником, який мислив не тільки поняттям, а й поетичними образами, цебто інакше кажучи, що в нього в прозі були елементи поезії, працював не сам розум, але й уява, фантазія".

Григорій Сковорода в оцінці академіка Д.І.Багалія – людина скромна і практична. Сковорода любив життя, але чудово розумів, що смерть – природне явище, на яке воля людини вплинути не може. Багалій яскраво описує останній день із життя філософа: "Сонце вже заходило, останнє проміння його пробивалось через густе листя. Сковорода з заступом у руці копав яму – вузьку, довгу домовину.

– Що це, друже Григорію, що це ти робиш? – спитав господар, наблизившись до старого.

– Час, друже, кінчати блукання, – відповів Сковорода, – бо й так усе волосся злетіло з бідної голови. Час дати спокій.

– Та, брате, дурниці. Годі жартувати! Ходім!

– Іду, але я прохатиму тебе раніше, мій добродію, хай тут буде моя остання могила...

І пішли до хати. Сковорода надовго в ній залишався. Він пішов у кімнату, перемінив білизну, помолився Богу і поклавши в голови зшитки своїх творів та стару свитку, ліг, зложивши нахрест руки. Довго його чекали на вечерю. Сковорода не з'явився. Другого дня вранці до чаю також, до обіду також. Це здивувало господаря й він вирішив вийти до його кімнати, щоби розбудили його, але Сковорода лежав вже

холодний, закостенілий".

Наукові розвідки Д.Багалія про Г.Сковороду високо оцінюють сучасні дослідники. В.В.Кравченко у своїй монографії "Д.И.Багалей. Научная, общественно-политическая деятельность" (Харьков, 1990) писав: "Немаловажно, що Д.І.Багалій зумів підійти до осмислення особи Г.С.Сковороди з позицій історизму. Попередня і сучасна Д.І.Багалію наукова традиція часто зображувала Г.С.Сковороду фігурою, яка стояла поза "стовповою дорогою" культурного розвитку, свого роду феноменом, що випадково виник на фоні загальної маси... На відміну від цих дослідників, Д.І.Багалій вірно вказав на генетичний зв'язок мандруючого філософа з народом, зі всією його культурою".

Віддаючи належне видатному українському філософу Г.С.Сковороді, необхідно також згадати й іншого видатного вченого академіка Дмитра Багалія, завдяки якому ми маємо можливість краще усвідомити і належно оцінити ту унікальну спадщину, яку залишив після себе Григорій Сковорода.